

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ • ΚΟΙΝΩΝΙΑ • ΗΘΙΚΗ
ENVIRONMENT • SOCIETY • ETHICS

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ • ΚΟΙΝΩΝΙΑ • ΗΘΙΚΗ
ENVIRONMENT • SOCIETY • ETHICS

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ • ΚΟΙΝΩΝΙΑ • ΗΘΙΚΗ

ENVIRONMENT • SOCIETY • ETHICS

2η Διεθνής Ημερίδα Περιβαλλοντικής Ηθικής
2nd International Meeting on Environmental Ethics

978-960-98521-4-2 / 978-960-99165-0-9

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ • ΚΟΙΝΩΝΙΑ • ΗΘΙΚΗ ENVIRONMENT • SOCIETY • ETHICS

Περιβάλλον, Κοινωνία, Ηθική
Environment, Society, Ethics

Πρώτη έκδοση: 2010
ISBN: ΑΕΙΦΟΡΙΑ - ΜΚΟ ΣΟΛΩΝ: 978-960-98521-4-2
ISBN: ΠΟΦΥΖΩ: 978-960-99165-0-9

Φιλοτίμου 54, Κυψέλη, ΤΚ 113 63 - Τηλ: 210.8239000
Μιαούλη 18, Μάκρη Ν.Φθιώτιδας, ΤΚ 350 11
Τηλ: 22360.22914 - 6977.6068 24
www.solon.org.gr
info@solon.org.gr

Σχεδιασμός: Έργον (ergographics.gr)

επιμέλεια
Έλενα Παπανικολάου

Elena Papanikolaou
editor

Copyright: Εκδόσεις Αειφορία
της ΜΚΟ «Σόλων για τη σύνθεση
και τον οικολογικό πολιτισμό στον 21ο αιώνα»

Για την συγγραφή των δοκιμίων και τη φωτογράφιση, δεν εισπράχθηκαν συγγραφικά δικαιώματα. Αυτά προσφέρονται στην ΜΚΟ «Σόλων για την Σύνθεση και τον Οικολογικό Πολιτισμό στον 21ο αιώνα», για το φιλοζωικό, περιβαλλοντικό και πολιτιστικό μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα έργο της.

Αθήνα 2010

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΙ

Θεοδόσης Πελεgrίνης.....	11
Κωνσταντίνος Ι. Βουδούρης.....	13
Ρόζα Μπνακούλη.....	15
Γιώργος Μαυρουλέας.....	18

ΟΜΙΛΙΕΣ

Μυρτώ Δραγώνα-Μονάχου, <i>Η Φύσις των Όβλων και ο Άνθρωπος στο Στοι- κισμό του Μάρκον Αυρηλίον από τη Σκοπιά της Οικο-νηθικής</i>	21
Steven Best, <i>Total Liberation: Revolution for 21st Century</i>	48
Ευάγγελος Πρωτοπαπαδάκης, <i>Οικοφασισμός: Η Περίπτωση του Kaarlo Pentti Linkola</i>	74
Αλέξανδρος Γεωργόπουλος, <i>Το Υπέρτατο Καθήκον προς τη Βιόσφαιρα: Αποανάπτυξη</i>	98

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Φιλήμων Παιονίδης, <i>Είναι ο Ειδοιογικός Σωβινισμός τον Kant Μοιραίος για τα Άββλα Είδη;</i>	128
Duska Franeta, <i>The Place of Human Dignity in European Legal Documents and Environmental Concerns</i>	142
Γιώργος Ν. Πολίτης, <i>Περιβαλλοντισμός: Ισορροπώντας μεταξύ Μεταρρύθμισης και Επανάστασης</i>	160
Σταύρος Καραγεωργάκης, <i>Συγγένειες μεταξύ της Αρχαιοελληνικής και Σύγχρονης Επιχειρηματολογίας για την Ηθική Εκτίμηση των Άββλων Ζώων</i>	176
Jan Wawrzyniak, <i>Where Do All the Flowers Stand? An Attempt at Evolutionary Axiology</i>	196
Έλενα Παπανικολάου, <i>Τέσσερα Ερωτήματα για τον Tom Regan</i>	212
ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΦΟΡΕΩΝ	232

ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΟΙ ΦΟΡΕΙΣ:

• **Τμήμα ΦΠΨ του Πανεπιστημίου Αθηνών**
www.ppp.uoa.gr

• **Ελληνική Εταιρεία Ηθικής**
www.ethics.gr

• **ΣΟΛΩΝ για τη Σύνθεση & τον Οικολογικό Πολιτισμό**
www.solon.org.gr www.prasiniithiki.wordpress.com

• **Πολίτες για τα Δικαιώματα της Φύσης & της Ζωής**
www.pofyzo.blogspot.com

Υπό την Αιγίδα:

Χορηγοί Επικοινωνίας:

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ • ΚΟΙΝΩΝΙΑ • ΗΘΙΚΗ
ENVIRONMENT • SOCIETY • ETHICS

επιμέλεια
Έλενα Παπανικολάου

Elena Papanikolaou
editor

Τόμος Πρακτικών 2ης Διεθνούς Ημερίδας Περιβαλλοντικής Ηθικής
Proceedings of the 2nd International Meeting on Environmental Ethics

Ευάγγελος Δ. Πρωτοπαπαδάκης*

Οικοφασισμός: Η Περίπτωση του Kaarlo Pentti Linkola

«Θεωρούμε πως ο διαχωρισμός της ανθρωπότητας από την φύση, από την ζωή *ως όβιον*, οδηγεί στην καταστροφή του ανθρώπου και στον θάνατο των εθνών. Μόνο μέσω της επανένταξης της ανθρωπότητας στην φύση μπορεί ο λαός μας να γίνει ισχυρότερος. Αυτό αποτελεί *θεμελιώδες βιολογικό καθήκον* της εποχής μας. Το ανθρώπινο είδος παύει να βρίσκεται στο επίκεντρο της σκέψης,¹ δίνοντας τη θέση του στην ζωή *συνολικά*. Αυτή είναι η πραγματική ουσία και το βαθύτερο νόημα της εθνικοσοσιαλιστικής σκέψης». Οι παραπάνω γραμμές γράφτηκαν το 1934 από τον καθηγητή βιολογίας Ernst Lehmann, εκείνον που χαρακτήρισε τον ναζισμό «εφαρμοσμένη βιολογία»², και αποτελούν μια καλή, αδρομερή σκιαγράφηση του οικοφασισμού.

Ο οικοφασισμός δεν είναι φασίζουσα οικολογία, αλλά ούτε και φασισμός με οικολογικές ανησυχίες. Είναι αυτόνομο ιδεολογικό μόρφωμα, και παράλληλα ενεργός τάση της σύγχρονης περιβαλλοντικής πθικής, η οποία χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερη δυναμική. Χρησιμοποιεί την ιδεολογική ραχοκοκαλιά του φασισμού και το οπλοστάσιο του

1. Ernst Lehmann, *Biologischer Wille, Wege und Ziele biologischer Arbeit im neuen Reich*, Munich 1934, σσ. 10-11.

2. Peter Staudenmaier, «Η Φασιστική Οικολογία: Η 'πράσινη πτέρυγα' του Ναζιστικού Κόμματος και οι ιστορικοί προπάτορές της» στο Peter Staudenmaier και Janet Biehl, *Οικοφασισμός, Μαθήματα από την Γερμανική Εμπειρία*, μετ. Β. Καπετανγιάννης – Βαγγέλης Κούταλης, Ιονάφι, Ιωάννινα 2003, σ. 47.

*Ο Ευάγγελος Πρωτοπαπαδάκης είναι Λέκτωρ Εφαρμοσμένης Ηθικής του Εθνικού & Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

ηθικού ολισμού, για να υποστηρίξει μια αυτόνομη ιδεολογική κατασκευή. Δεν αποτελεί σημείο των καιρών· διαθέτει πλούσιο και πολύπτυχο παρελθόν, ανταποκρίνεται σε υπαρκτές θεωρητικές ανάγκες, και διαθέτει έναν μόνο – αλλά ξεκάθαρο – στόχο: την τεκμηρίωση της υποχρέωσης των ηθικών προσώπων να υποτάσσουν την δράση και την ύπαρξή τους στα συμφέροντα της ευρύτερης κοινότητας, της οικόσφαιρας. Οι Στωικοί, ο Σπινόζα, ο Χάιντεγκερ, ο μυστικισμός, μια καλή δόση εσωτερισμού και μια ακόμη καλύτερη αντιανθρωπισμού, η εχθρότητα προς την πρόοδο και οι κραυγές για επιστροφή στο ένδοξο, άσπιλο αλλά και ενδεές *χρυσούν γένος*, μα πάνω από όλα η απόρριψη του έλλογου μέρους της φύσης μας, όλα αυτά – αλλά και πολλά περισσότερα – χρησιμοποιούνται σε κυμαινόμενες κατά το δοκούν αναλογίες για να παραγάγουν το εξωτικό και συνάμα εκρηκτικό μείγμα του οικολογικού φασισμού.

Οι ρίζες του Οικοφασισμού

Οι ρίζες του μπορούν να εντοπισθούν στο *völkisch* κίνημα³ των αρχών του εικοστού αιώνα στις γερμανικές χώρες⁴, αλλά και, ακόμη νωρίτερα, στον πρωσικό ρομαντισμό και στα πρώτα σκιρτήματα της γερμανικής εθνικής συνείδησης, όπως αυτά απαντώνται στο έργο του Χέρντερ και, περισσότερο, του Φίχτε⁵. Το αίμα συνδέεται άμεσα με την γη (το περίφημο δόγμα *Blut und Boden*)⁶. Η φυλή χάνει την

3. Για το *völkisch* κίνημα ως προανάκρουσμα του ναζισμού βλ. Ευάγγελος Πρωτοπαπαδάκης, *Περιβαλλοντική Ηθική: Ο Άρνε Νες και η Βαθιά Οικολογία*, εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2009, σσ. 111-129.

4. G. L. Mosse, “Towards a General Theory of Fascism”, στο G. L. Mosse (επιμ.), *International Fascism, New Thoughts and New Approaches*, Sage Publications, London – Beverly Hills 1979, σσ. 1-41.

5. J. G. Fichte, *Addresses to the German Nation*, μετ. R. F. Jones και G. H. Turnbull, The Open Court Publishing Company, London – Chicago 1922, 8ος Λόγος, σ. 130.

6. Walther R. Darre, “Blut und Boden, ein Grundgedanke des Nationalsozi-

αυθεντικότητά της εάν θεωρηθεί αποκομμένη από το φυσικό τοπίο, το οποίο την καθιστά αυτό που είναι⁷. Ο πολιτισμός προκύπτει από την οργανική σύνδεση του ανθρώπου με το περιβάλλον του⁸, και είναι αυστηρά και μόνο τοπικός. Σε αντίθεση με τον Διαφωτισμό που επιχειρήσει να εξαντικειμενίσει και να απομαγεύσει την φύση⁹, αλλά και με τον μαρξισμό, ο οποίος την αντιλήφθηκε ως εργαλείο ή ως ύλη κατάλληλη προς μετασχηματισμό, ο ρομαντικός εθνικισμός του *völkisch* κινήματος αντιμετωπίζει την φύση ως ποιητική αρχή και δύναμη, η οποία δημιουργεί και μορφοποιεί τον άνθρωπο και, κατά συνέπεια, προηγείται αυτού λογικώς, οντολογικώς και αξιολογικώς. Ο άνθρωπος έξω από την φύση παύει να είναι αυτό που είναι¹⁰. Για τα δεινά του, αλλά και για τα δεινά του περιβάλλοντος, ευθύνεται ακριβώς αυτή η απομάκρυνσή του από την φύση, στην οποία τον οδήγησε ο ορθολογισμός του Διαφωτισμού, το παρά φύσιν πολίτευμα της δημοκρατίας, η εχθρική προς την φύση αστικοποίηση και η ανεξέλεγκτη βιομηχανική και τεχνολογική πρόοδος¹¹. Η επιστροφή στον χρυσό αιώνα της υποτιθέμενης αρμονικής συνύπαρξης με την φύση είναι εκείνη που θα θεραπεύσει τις πληγές του ανθρώπου και θα αποκαταστήσει τους δεσμούς του με την πραγματική ουσία του, όπως πιστεύει ο Guido von List¹².

alismus”, *Odal*, Berlin 1936.

7. Ernst Lehmann, *Biologischer Wille. Wege und Ziele biologischer Arbeit im neuen Reich*, Munich 1934, σσ. 10-11.

8. Rudolf Krügel, *Der Begriff des Volksgeistes in Ernst Moritz Arndts Geschichtsanschauung*, Langensalza, 1914, σ. 18.

9. Theodore Adorno και Max Horkheimer, *Dialectic Of Enlightenment: Philosophical Fragments*, μετ. Edmund Jephcott, Stanford University Press, 2002.

10. Heinrich Riehl, *Feld und Wald*, J. G. Cotta, Stuttgart 1857, σ. 52.

11. Klaus Bergmann, *Agrarromantik und Großstadtfeindschaft*, Meisenheim, 1970, σ. 38.

12. Guido von List, *Deutsch-Mythologische Landschaftsbilder*, Armanen Verlag, α' τ., σ. 125.

Η οικοκεντρική ηθική

Ο κύριος λόγος για τον οποίον κατά τον περασμένο αιώνα ο οικολογισμός βρήκε πρόσφορο έδαφος ώστε να αναπτύξει την δυναμική του, δεν είναι άλλος από την κατάδειξη των εγγενών αβελτηριών που χαρακτηρίζουν άλλες ατραπούς της περιβαλλοντικής ηθικής. Το χρυσόμαλλο δέρας για την περιβαλλοντική ηθική είναι η τεκμηρίωση της ηθικής επιταγής που αφορά στην προστασία του φυσικού κόσμου από το ηθικό πρόσωπο· στόχος της είναι να μας πείσει, με άλλα λόγια, πως για κάποιους λόγους οφείλουμε ηθικώς να προστατεύουμε το περιβάλλον. Ο μόνος τρόπος που διαθέτει η ηθική ώστε να επιτύχει κάτι τέτοιο, είναι να αποδείξει πως το περιβάλλον διαθέτει κάποια μορφή ηθικής αξία. Η όποια ηθική αξία μπορεί να είναι είτε σχετική, είτε απόλυτη. Η αναγνώριση σχετικής ηθικής αξίας σημαίνει, πρακτικά, πως οφείλουμε να προστατεύουμε το περιβάλλον μόνο και μόνο επειδή αυτό μας είναι χρήσιμο, αντίληψη που συνήθως αποκαλείται *ανθρωποκεντρισμός*. Ο ανθρωποκεντρισμός, ωστόσο, υιοθετεί συλλογιστικές και καταλήγει σε συμπεράσματα, τα οποία ενεργοποιούν ορισμένα ανταντακλαστικά της ηθικής σκέψης. Επί παραδείγματι, οφείλω να μην βλάψω το σκυλάκι σας, ακόμη και εάν το επιθυμώ σφόδρα, ακριβώς επειδή είναι το δικό σας σκυλάκι και, βλάπτοντάς το, βλάπτω εσάς που το αγαπάτε¹³. Τι συμβαίνει, ωστόσο, με ένα αδέσποτο; Ο Καντ θα έλεγε πως και πάλι οφείλω να μην το βλάψω, ακριβώς διότι η συμπεριφορά μου αυτή θα λειτουργήσει ως παράδειγμα για αντίστοιχες συμπεριφορές προς ανθρώπους¹⁴. Εάν, όμως, επιλέξω να βασανίσω το αθώο αδέσποτο στο υπόγειο του σπιτιού μου, μακριά από τα βλέμματα των άλλων; Στην περίπτωση αυτή ακόμη και ο Καντ δεν θα είχε να πει κάτι χωρίς, τουλάχιστον, να αναγκασθεί να αποστεί ελαφρώς των

13. Ευάγγελος Πρωτοπαπαδάκης, «Μεταξύ ανθρωποκεντρικής & Οικοκεντρικής ηθικής: Τα δικαιώματα των ζώων», στο *Άνθρωποι - Ζώα - Φύση: Από τον Ανθρωποκεντρισμό στον Οικοβιοκεντρισμό*, εκδόσεις Λειφορία, Αθήνα 2009.

14. Immanuel Kant, *Lectures on Ethics*, "Of duties to animals and spirits", Cambridge University Press, Cambridge 2001, σσ. 212-213.

θέσεών του περί εμμέσων καθηκόντων προς τα ζώα. Εντούτοις, σε όλους μας φαντάζει το λιγότερο ειδικές να βασανίζει κάποιος ένα αδέσποτο σκυλάκι έστω και στο υπόγειο του σπιτιού του, παρότι η ανθρωποκεντρική ηθική δεν μπορεί να μας εξηγήσει τους λόγους για τους οποίους αισθανόμαστε έτσι.

Μια άλλη απόπειρα να αναγνωρισθεί στα φυσικά όντα σχετική ηθική αξία είναι εκείνη που χρησιμοποιεί ως άξονά της την ιδιότητα της ζωής, την οποία ορισμένα εξ αυτών διαθέτουν. Από το γεγονός, ωστόσο, πως ένα ον αποτελεί ζωντανό οργανισμό, δεν τεκμαίρεται πως αυτό διαθέτει και το ηθικό δικαίωμα να διατηρηθεί στην ζωή. Στον ίδιο τον άνθρωπο, άλλωστε, σε ποικίλες περιστάσεις αρνούμεθα το δικαίωμα στην ζωή. Αυτό συμβαίνει σε περιπτώσεις κατά τις οποίες βρισκόμαστε σε αυτοάμυνα, κατά τον πόλεμο, όταν επιβάλλουμε σε κάποιον την ποινή του θανάτου (ως τιμωρία για τα εγκλήματά του, αλλά και χάριν παραδειγματισμού για τους υπολοίπους), και σε πλείστες άλλες συνθήκες. Ένας ιός, επίσης, κατά πολλούς τρόπους συνιστά ζωντανό οργανισμό. Αναπτύσσεται, επί παραδείγματι, πολλαπλασιάζεται, δείχνει να επιδιώκει τα βέλτιστα συμφέροντά του όταν αλλάζει ξενιστή, αντιδρά στις προσπάθειες αδρανοποίησής του κ.α.τ. Σε καμία περίπτωση, εντούτοις, το γεγονός πως ένας ιός συνιστά ζωντανό οργανισμό δεν αναστέλλει την επιθυμία μας να τον καταστρέψουμε, όταν η ύπαρξή του στον οργανισμό μας καθίσταται επιβλαβής ή επικίνδυνη για εμάς τους ίδιους. Κανένας φορέας του ιού της ηπατίτιδας Β, ας πούμε, δεν αισθάνεται προνομιούχος διότι φιλοξενεί μια ακόμη ποικιλία της ζωής στον οργανισμό του. Ούτε, βέβαια, εκείνος που προσφεύγει στην επιστήμη για να θεραπευθεί από τον ιό του HIV αισθάνεται τύψεις για την επιλογή του αυτή.

Οι αβελτηρίες που διέπουν την προσπάθεια απόδοσης σχετικής ηθικής αξίας στη φύση, οδηγούν σε μια εναλλακτική ατραπό, αυτήν της αναγνώρισης απόλυτης αξίας στον περιβάλλοντα κόσμο. Στο πλαίσιο αυτό ο κόσμος θεωρείται πως διαθέτει ηθική αξία που είναι ανεξάρτητη από την όποια χρησιμότητά του για τον άνθρωπο¹⁵, ή από το γεγονός πως αποτελεί ζωντανό οργανισμό. Ένα δάσος, επί παραδείγματι, διαθέ-

15. Robert Elliot, *Faking Nature: The Ethics of Environmental restoration*, Routledge, London 1997, σ. 68.

τει ηθική αξία όχι επειδή μας προσφέρει ξυλεία, οξυγόνο, καρπούς και άλλα, αλλά απλώς επειδή υπάρχει¹⁶. Το δάσος που υλοτομείται δεν είναι *περισσότερο* δάσος ή *καλύτερο* δάσος από το παρθένο και ανεκμετάλλευτο. Το γεγονός πως εμείς συμβαίνει να εκμεταλλευόμαστε το περιβάλλον μας, δεν σημαίνει πως αυτό σχεδιάστηκε για αυτόν τον σκοπό. Τα φυσικά όντα, ισχυρίζεται ο οικοκεντρισμός, δεν είναι προορισμένα να εκπληρώνουν κανέναν σκοπό, δεν διαθέτουν εντελέχεια¹⁷ η οποία, τουλάχιστον, να σχετίζεται σε κάποιον βαθμό με την ανθρώπινη ύπαρξη και ευημερία¹⁸. Οι θέσεις αυτές, βεβαίως, μας υποδεικνύουν απλώς πως ο φυσικός κόσμος διαθέτει αξία ανεξάρτητα από τον άνθρωπο. Δεν μας λένε, ωστόσο, τίποτα σχετικό με την ηθική μας στάση απέναντί του. Θα μπορούσε, εν προκειμένω, ο φυσικός κόσμος όντως να διαθέτει αυτόνομη ηθική αξία, αλλά το γεγονός αυτό να μην σημαίνει, παράλληλα, πως εμείς οφείλουμε να απέχουμε από την εκμετάλλευσή του¹⁹. Πρέπει να αποδείξει η οικοκεντρική ηθική πως η αξία του φυσικού κόσμου είναι απόλυτη, δηλαδή ταυτόσημη με αυτήν που πάνω κάτω αναγνωρίζουμε στους ανθρώπους ή, ακόμη, υπέρτερη αυτής. Το εγχείρημα αυτό, όμως, είναι κάθε άλλο παρά εύκολο, και ακριβώς εδώ είναι που ελλοχεύει ο κίνδυνος να διολισθηθούμε στον οικοφασισμό.

Ο οικολογικός φασισμός

Στις μέρες μας οι στοχαστές στους οποίους αποδίδεται η μομφή του οικολογικού φασισμού – και, όπως παρακάτω θα δούμε, αρκετοί εξ αυτών την αποδέχονται ασμένως όχι ως μομφή, αλλά ως τίτλο τι-

16. Eric Katz, *Nature as Subject*, Rowman and Littlefield, New York 1997, σ. 99.

17. Andrew Brennan, “The Moral Standing of Natural Objects”, *Environmental Ethics* 6: 35-56, 1984

18. Richard Routley, “Is There a Need for a New, an Environmental, Ethic?”, *Proceedings of the XVth World Congress of Philosophy*, Varna 1973, σ. 207 κ.ε..

19. Ευάγγελος Πρωτοπαπαδάκης, *Οικολογική Ηθική*, εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2006, σ. 47.

μής – πρεσβεύουν πάνω κάτω τα εξής: αφού ο φυσικός κόσμος ως όλον διαθέτει απόλυτη αξία, τότε ο άνθρωπος, ως μέλος αυτού του συνόλου, δεν μπορεί παρά να διαθέτει σχετική ηθική αξία, η οποία απορρέει και εξαρτάται άμεσα από την συμμετοχή του στο σύνολο της οικόσφαιρας²⁰. Αυτό που ηθικώς προέχει είναι η ευμάρεια του πλανήτη²¹. Τα στενότερα συμφέροντα του ανθρώπινου είδους δεν μπορούν να προηγούνται αυτών του συνόλου. Εάν η ύπαρξη και η δράση του είδους αντιστρατεύεται την ευμάρεια του συνόλου, τότε η κατάσταση πρέπει να τροποποιηθεί κατά τέτοιον τρόπο, ώστε να επέλθει η δέουσα ισορροπία. Όλα τα παραπάνω ισχύουν και' εξοχόν για το είδος *Homo sapiens*, το δικό μας είδος, αφού εμείς είμαστε τα μόνα όντα που μπορούμε να απειλήσουμε με την δράση μας – αλλά και την ίδια την ύπαρξή μας – την οικόσφαιρα. Τι σημαίνουν, όμως, όλα τα παραπάνω στην πράξη; (Α) Ο άνθρωπος πολλαπλασιάζεται ανεξέλεγκτα, και η ύπαρξή του ανατρέπει την πλανητική ισορροπία. Ο ανθρώπινος πληθυσμός πρέπει να μειωθεί δραστικά, ο σκοπός αυτός δε αποτελεί ύψιστη ηθική επιταγή, και προς επίτευξή του η επιλογή των μέσων είναι ηθικώς αδιάφορη. (Β) Η παρουσία του ανθρώπου αφ' εαυτής αλλοιώνει την καθαρότητα του φυσικού τοπίου. Οφείλουμε, επομένως, να δημιουργήσουμε προστατευμένες περικλειστές περιοχές, στις οποίες η ανθρώπινη παρουσία δεν θα επιτρέπεται ούτε καν για λόγους αναψυχής ή αισθητικής απόλαυσης²². (Γ) Η τεχνολογική πρόοδος και η αστικοποίηση δημιουργούν ανάγκες που δεν μπορούν να καλυφθούν χωρίς να επιβαρύνεται το περιβάλλον. Συνεπεία αυτού έχουμε ηθικό χρέος να αποποιοθούμε τα πολιτιστικά και τεχνολογικά κερκτημένα σε όποιον βαθμό χρειάζεται, ώστε να αποκατασταθεί η περιβαλλοντική ισορροπία, ακόμη και εάν αυτό σημαίνει πως θα πρέπει, επί παραδείγματι, να ζήσουμε χωρίς ηλεκτρική ενέργεια, τηλεπικοινωνίες, και,

20. J. Baird Callicott, *In Defense of the Land Ethic: Essays in Environmental Philosophy*, SUNY Press, Albany 1989, σσ. 15-38.

21. Aldo Leopold, *A Sand County Almanac, and Sketches Here and There*, Oxford University Press, New York 1968, σσ. 224-225.

22. Για την αξία της «φυσικότητας» ως αναπαλλοτριωτής αξίας βλέπε Robert Elliot, *Faking Nature*, Routledge, London 1997.

γενικότερα, τις ανέσεις του πολιτισμού που έχουμε καταλήξει να θεωρούμε δεδομένες. Τέλος, (Δ) όλα τα παραπάνω είναι αδύνατον να επιτευχθούν στο πολιτειακό πλαίσιο της δημοκρατίας, αφού αφ' ενός τα δεινά του περιβάλλοντος αποτελούν κατά το μάλλον ή ήττον αποτελέσματά της, αφ' ετέρου διότι ουδέποτε οι άνθρωποι θα συναινέσαν ομοθυμαδόν σε μέτρα όπως αυτά που αδρομερώς αναφέρθηκαν προηγουμένως, εάν οι ίδιοι μπορούσαν να επιλέξουν. Αυτό που απαιτείται είναι κάποιας μορφής πράσινη δικτατορία, ένας *πράσινος Αδόλφος*, κατά την έκφραση του Rudolf Bahro²³.

Ο Kaarlo Pentti Linkola

Επιτομή του οικολογικού φασισμού θα μπορούσε να θεωρηθεί η περίπτωση του Kaarlo Pentti Linkola. Ο Φιλανδός στοχαστής, γεννημένος το 1932, αποτελεί τον *guru* μιας ευρείας τάσης της σύγχρονης περιβαλλοντικής ηθικής, η οποία διόλου δεν ορρωδεί προ του ενδεχομένου να της αποδοθούν φασιστικές αντιλήψεις· αντιθέτως, φιλόσοφοι όπως ο Pentti Linkola αρέσκονται να αυτοκαθορίζονται ως οικοφασίστες. Το γεγονός πως ο Linkola γράφει στα Φιλανδικά αποτελεί ανασχετικό παράγοντα για την διάδοση των ιδεών του, η πρωτοτυπία και η οξύτητα τους, ωστόσο, έχουν βοηθήσει να υπερβασθεί η εν λόγω δυσχέρεια σε μεγάλο βαθμό.

Ο Linkola θεωρεί πως απόλυτη αξία έχει η διασφάλιση της αένανς συνέχισης της ζωής επί της γης, όχι της ανθρώπινος, αλλά της ζωής συνολικά²⁴. Από τη στιγμή που οι σύγχρονες ηθικές αξίες δεν εγγυώνται κάτι τέτοιο, αυτές θα πρέπει να αλλάξουν. Είναι παράλογο, αν μη τι άλλο, να μην αμφισβητούνται οι αξίες μιας κοινωνίας, όταν αυτές ακριβώς είναι που την οδηγούν στην καταστροφή της²⁵. Η πρωταρχική αξία, η οποία πρέπει να αντικατασταθεί, είναι η πρωτοκαθεδρία του

23. Peter Kratz, *Die Götter des New Age, In Schnittpunkt von "Neuem Denken", Faschismus und Romantik*, Elefant Press Verlag, Berlin 1994, σ. 197.

24. Kaarlo Pentti Linkola, *Can Life Prevail? A Radical Approach to the Environmental Crisis*, Integral Tradition Publishing, London 2009, σ. 19.

25. Ibid, σ. 138.

είδους *Homo sapiens* μεταξύ των υπολοίπων ειδών, και η απόλυτη ηθική αξία την οποία αναγνωρίζουμε στα άτομα του είδους, δηλαδή στους εαυτούς μας. Για τον Linkola το είδος μας δεν είναι παρά ένα από τα εκατομμύρια του πλανήτη, και τα ζητήματα που το αφορούν έχουν κάποιο ενδιαφέρον μόνο στον βαθμό κατά τον οποίο επηρεάζουν την οικόσφαιρα²⁶. Η ιδέα πως ο άνθρωπος, ένα μόνο από τα εκατομμύρια ζωικά είδη, μπορεί να αποτελεί τον ιδιοκτήτη ή τον διαχειριστή του πλανήτη, του φαίνεται εξωφρενική²⁷.

Σε ό,τι αφορά στην τεχνολογική εξέλιξη και, γενικότερα, στην πρόοδο, η στάση του απέναντί τους είναι μάλλον εχθρική. Η πλέον διαδεδομένη αλλά και παράλογη πεποίθηση μεταξύ των ανθρώπων, ισχυρίζεται, είναι η πίστη στην τεχνολογία και στην οικονομική ανάπτυξη. Του φαίνεται περίεργο ότι ορισμένοι συνεχίζουν να πιστεύουν με πάθος πως η ευμάρεια προσφέρει απόλαυση και ευτυχία, παρότι η ανθρώπινη ιστορία καταδεικνύει πως μόνο η έλλειψη και η προσπάθεια δημιουργούν μια ζωή αξία να βιωθεί, και πως η υλική ευημερία επιφέρει μόνον απελπισία. Οι ιερείς της προόδου συνεχίζουν να πιστεύουν σε αυτήν ακόμη και την ώρα που πνίγονται μέσα στις αντιασφυξιογόνες μάσκες τους. Που είναι η πρόοδος, όμως; Οι περισσότεροι από εμάς, λέει ο Linkola, εργαζόμαστε περισσότερες ώρες από τους προγόνους μας, απασχολώντας τους εαυτούς μας με μηχανικές και παντελώς ανούσιες εργασίες, όπως με το να τηρούμε βιβλία εσόδων – εξόδων, να τοποθετούμε ένα βύσμα στην κατάλληλη υποδοχή, ή να προσπαθούμε να πείσουμε ένα εντελώς άγνωστο σε εμάς πρόσωπο, το οποίο και δεν θα ξαναδούμε ποτέ, να αγοράσει ένα καινούριο πλυντήριο πιάτων. Εάν κάποιος έμπαινε στον κόπο να μας ρωτήσει, θα λέγαμε πως προτιμούμε να κάνουμε κάτι εντελώς διαφορετικό από αυτό που επιβάλλει η εργασία μας, κάτι με ουσιαστική αξία. Συνιστά, η κατάσταση αυτή, πρόοδο;

Σε ό,τι αφορά στην εκβιομηχάνιση και στην τεχνολογία, ο Linkola θεωρεί πως είναι όχι μόνο άχρηστες, αλλά και επικίνδυνες, αφού η χρήση των επιτευγμάτων τους υποστηρίζει έναν αρρωστημένο τρόπο

26. Ibid, σ. 168.

27. Ibid, σ. 61.

σκέψης, ο οποίος δυναμιτίζει την δυνατότητά μας να αντιλαμβανόμαστε την πραγματικότητα. Το θεωρητικά ακλόνητο επιχείρημα υπέρ της τεχνολογικής προόδου είναι πως αυτή καθιστά την ζωή μας ευκολότερη. Εύκολη με την φωτιά, ευκολότερη με τον τροχό, διαρκώς ευκολότερη με κάθε νέα ανακάλυψη στο διάβα του χρόνου, έως ότου η ζωή μας χάσει κάθε πραγματικό νόημα. Οι δυσκολίες που αντιμετωπίσαμε ως είδος κατά την ιστορική μας διαδρομή είναι αυτές που μας διαμόρφωσαν, έδωσαν νόημα στην ύπαρξή μας για μεγάλες χρονικές περιόδους, σφυρηλάτησαν τον χαρακτήρα του είδους και μας προσέδωσαν την ιδιότητα που *πραγματικά* μας διακρίνει από άλλα όντα, να αντιλαμβανόμαστε, δηλαδή, την πραγματικότητα πολύπλευρα και σφαιρικά, και να εντάσσουμε τους εαυτούς μας σε ένα ευρύτερο από εμάς πλαίσιο. Χάρη στην τεχνολογική εξέλιξη οι καιρικές συνθήκες πλέον δεν μας απειλούν, δεν χρειάζεται να ανησυχούμε για τον επιούσιο, και τα αρπακτικά δεν μπορούν να μας πειράξουν. Ωστόσο, λέει ο Linkola, δεν υπάρχει τίποτε κακό στην πείνα, στο ψύχος, στον θάνατο τον ίδιο. Αντίθετα, η απομάκρυνση από τις δυνάμεις αυτές προκαλεί στον σύγχρονο άνθρωπο εσωτερική υπαρξιακή ανεσιτότητα, αίσθηση της απουσίας του οποίου πραγματικού νοήματος, σύγχυση και απελπισία.

Ο προϊών υπερπληθυσμός του είδους μας αποτελεί απότοκο της τεχνολογικής προόδου. Τα περισσότερα ζωικά και φυτικά είδη διαθέτουν αυτορρυθμιζόμενα συστήματα ελέγχου των γεννήσεων, τα οποία τα προστατεύουν από την υπερβολική αύξηση του αριθμού τους, αύξηση που θα έβλαπτε το είδος τους, αλλά και το περιβάλλον. Ο κύριος τρόπος αυτορρύθμισης, η δικλειδα ασφαλείας που η φύση έχει προβλέψει, είναι οι ασθένειες, οι οποίες περιοδικά μειώνουν τον αριθμό των ατόμων του είδους. Ο άνθρωπος, ωστόσο, έχει κατορθώσει να παρακάμψει την ανωτέρω δικλειδα ασφαλείας, κάτι που προκάλεσε την αφύσικη αύξηση του πληθυσμού του και, συνακόλουθα, δραματικές συνέπειες για το περιβάλλον. Οτιδήποτε θα μπορούσε να επιφέρει την σημαντική μείωση του ανθρώπινου πληθυσμού χαιρετίζεται από τον Linkola με ανυπόκριτο και ανεπιφύλακτο ενθουσιασμό. Ακόμη και οι πόλεμοι, οι γενοκτονίες, οι θανατηφόρες ασθένειες, αρκεί να είναι ευρέως βεληνεκούς και με-

γάλως αποτελεσματικότητας. Η ατομική ανθρώπινη ζωή δεν έχει καμία αξία μπροστά στην επιβίωση του είδους, και η επιβίωση του είδους, με τη σειρά της, χάνει την όποια ηθική αξία της όταν απειλείται η ζωή γενικώς. Το μέρος οφείλει να υποτάσσεται στο όλον, το είδος *Homo sapiens* οφείλει σεμνά να θυσιαστεί, εάν η διατήρησή του απειλεί την ζωή επί του πλανήτη. Αναρωτιέται: «Τι οφείλει να πράξει κάποιος, όταν ένα σκάφος με εκατό επιβάτες βυθίζεται, και υπάρχει μόνο μια σωσίβια λέμβος που χωρά δέκα άτομα;». Η απάντηση είναι για τον Linkola προφανής: «Όταν η λέμβος γεμίσει, εκείνος που δεν σέβεται την ζωή θα προσπαθήσει να επιβιβάσει όσους περισσότερους ναυαγούς μπορεί, ώστε αυτή να βυθισθεί. Εκείνος που αγαπά την ζωή, όμως, θα πάρει το τσεκούρι της λέμβου και θα κόψει τα χέρια όσων έχουν γαντζωθεί σε αυτήν»²⁸. Το τσεκούρι της ιστορίας, εν προκειμένω, είναι για τον Linkola οι πόλεμοι και οι γενοκτονίες, γεγονότα στα οποία διακρίνει την διαφανή αλλά πασιδηλη κοσμική πρόνοια. Απχώντας τις ιδέες του Malthus, ρωτά: «Σε ποιόν λείπουν όλοι όσοι σκοτώθηκαν ή πέθαναν κατά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο; Σε ποιόν λείπουν τα είκοσι εκατομμύρια που εκτελέστηκαν από τον Στάλιν; Σε ποιόν λείπουν τα έξι εκατομμύρια Εβραίων της Τελικής Λύσης, που πέθαναν στα στρατόπεδα εργασίας; Ο πόλεμος μεταξύ των ανθρώπων δεν είναι συμφορά, αλλά ευλογία για την οικόσφαιρα, αρκεί να είναι αποτελεσματικός: «θα ήταν μια λάμψη ελπίδας εάν ο πόλεμος μπορούσε να διεξάγεται κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να στοχεύει στο πραγματικό αναπαραγωγικό δυναμικό ενός πληθυσμού: στις νέες γυναίκες και στα παιδιά, τα μισά από τα οποία είναι κορίτσια. Έως ότου συμβεί κάτι τέτοιο, ο πόλεμος δεν θα είναι παρά χάσιμο χρόνου»²⁹. Το ανθρώπινο είδος, κατά τον Linkola, είναι το καρκίνωμα του πλανήτη³⁰: «αν μπορούσα να πιέσω ένα κουμπί και να καταστρέψω

28. Kaarlo Pentti Linkola, "Humanflood", στο Adam Parfrey (επιμ.), *Apocalypse Culture II*, Feral House, 2000, σ. 447.

29. Kaarlo Pentti Linkola, *Can Life Prevail? A Radical Approach to the Environmental Crisis*, Integral Tradition Publishing, London 2009, σ. 173.

30. Gene Edward Veith, Marvin Olasky, *Postmodern times: a Christian guide to contemporary thought and culture*, Good News Publishers, 1994, σ. 74.

εκατομμύρια ανθρώπων, θα το έκανα χωρίς δισταγμό, ακόμη και εάν αυτό σήμαινε πως θα έπρεπε να θυσιάσω και την δική μου ζωή»³¹. Ο φασισμός κατά τον Linkola, «προσέφερε σημαντικές υπηρεσίες στην φιλοσοφία, αφού εξαφάνισε δεκάδες εκατομμύρια ανθρώπων, τα έξι εκ των οποίων» (αναφέρεται στους Εβραίους) «με ιδεωδώς ανώδυνους τρόπους, χωρίς να βλάψει το περιβάλλον»³².

Εάν ο άνθρωπος όντως οφείλει να απαρνηθεί τα τεχνολογικά του κεκτημένα και να επιδοθεί με ζήλο στην άμεση μείωση του πληθυσμού του είδους του, κάτι τέτοιο είναι προφανές πως δεν μπορεί να επιτευχθεί στο πολιτειακό πλαίσιο της δημοκρατίας. Οι λόγοι είναι τόσο ιστορικοί, όσο και δομικοί. «Οι πλέον σοβαρές περιβαλλοντικές καταστροφές παρατηρούνται σε δημοκρατικά κράτη. Κάθε μορφή δικτατορίας είναι υπέρτερη της δημοκρατίας...όταν βασιλεύει η ατομική ελευθερία, η ανθρωπότητα καθίσταται θύμα μαζί και θύτης»³³. Η δημοκρατία αποτελεί αυτοκαταστροφικό πολίτευμα, διότι το μόνο που εγγυάται είναι πως «στην εξουσία θα βρίσκονται οι εκάστοτε συκοφάντες, και διότι το πλήθος ουδέποτε απαιτεί κάτι περισσότερο από άρτο και θεάματα»³⁴. Στο πλαίσιο της δημοκρατίας μια κοινωνία διαμορφώνεται επί τη βάση αυτού που το άτομο επιθυμεί, και όχι με γνώμονα το πραγματικό του συμφέρον³⁵. Ας πάρουμε ως παράδειγμα την αναπαραγωγή. Στα περισσότερα κράτη επαφίεται στον προγραμματισμό της κάθε οικογένειας εάν θα γεννήσει ένα, δύο ή δέκα παιδιά. Κατά τον Linkola, ωστόσο, το ζήτημα αυτό πρέπει να ρυθμίζεται πλήρως από την πολιτεία, ώστε ο ανθρώπινος πληθυσμός να μειωθεί άμεσα στο δέκα τοις εκατό του υπάρχοντος³⁶. Αυτό, βεβαίως, θα σήμαινε πως στις περισσότερες οικογένειες

31. Dana Milbank, *Wall Street Journal*, 20 Μαΐου 1994, σ. Α4.

32. Kaarlo Pentti Linkola, *Toisinajattelijan päiväkirjasta*, Helsinki: WSOY 1979 (μετάφραση από τα Φιλανδικά: www.thefullwiki.org/Pentti_Linkola#cite_note-FASCISM-O).

33. Kaarlo Pentti Linkola, *Can Life Prevail? A Radical Approach to the Environmental Crisis*, Integral Tradition Publishing, London 2009, σ. 174.

34. Ibid. σσ. 159-160.

35. Ibid. σσ. 204-205.

36. Ibid. σ. 139.

θα απαγορευόταν να τεκνοποιήσουν, πράγμα που σε καμία περίπτωση δεν θα γινόταν εύκολα αποδεκτό. Για τον λόγο αυτό απαιτείται μια παγκόσμια ολιγομελής κυβέρνηση σοφών, η οποία θα μπορούσε να σώσει τους ανθρώπους από τον εαυτό τους³⁷ ή, ακόμη καλύτερα, ένας πράσινος δικτάτορας, αφού κανένα άτομο δεν θα μπορούσε να δρα τόσο ανόητα, όσο η πλειοψηφία των πολιτών. Από την στιγμή που η πλειονότητα των ανθρώπων ανέχεται και ενθαρρύνει την προϊούσα καταστροφή του πλανήτη και, συνακόλουθα, του είδους μας, αποδεικνύοντας με τον τρόπο αυτόν την ηλιθιότητά της, θα πρέπει να εμπιστευθούμε τις τύχες μας σε λίγους «μεταλλαγμένους οραματιστές σοφούς». Οποιαδήποτε μειοψηφία, ωστόσο, δεν μπορεί να διαθέτει δύναμη, παρεκτός εάν της την εκχωρήσει η πλειοψηφία. Και αφ' ης στιγμής η πλειοψηφία ιστορικά δεν αρέσκεται σε τέτοιου είδους μεγαλοψυχίες, μόνη λύση απομένει η πραξικοπηματική κατάληψη της εξουσίας. Αποτελεί ηθικό καθήκον του ανθρώπου η αποτροπή εξόχως αρνητικών καταστάσεων –όπως είναι η καταστροφή του πλανήτη-, ακόμη και εάν κάτι τέτοιο θα σήμαινε την υιοθέτηση εξαιρετικά επιλήψιμων ηθικώς συμπεριφορών.

Ο συλλογισμός του Linkola αναπτύσσεται σε μια σειρά από μείζονες και ελάχιστες προκειμένες, χωρίς να ακολουθείται ξεκάθαρα συλλογιστική πορεία. Πρόκειται, κατά το μάλλον ή ήττον, για αυθαίρετες διαπιστώσεις γενικής φύσεως, από τις οποίες ο Linkola εξάγει βεβαιωμένα συμπεράσματα. Συγκεκριμένα:

1. Το ανθρώπινο είδος απειλείται, τουτέστιν υπάρχει απτός κίνδυνος εξαφάνισής του.
2. Η απειλή αυτή οφείλεται στην μόλυνση του περιβάλλοντος, την καταστροφή των οικοσυστημάτων και την επιτάχυνση αμφοτέρων των παραπάνω διαδικασιών.
3. Η καταστροφή της φύσης οφείλεται στην αύξηση του πληθυσμού και στην τεχνολογική πρόοδο.
4. Πέρα από τις φυσικές συνθήκες, η αύξηση του πληθυσμού και η τεχνολογική πρόοδος καθορίζονται από τα βιολογικά χαρακτηριστικά του ανθρώπου.

37. Ibid. σ. 205.

5. Η εξαφάνιση του ανθρώπου αποτελεί εξαιρετικά κακή εξέλιξη.

Πόρισμα: Το κακό είναι εξ ορισμού φευκτέο. Γιατί, λοιπόν, οι άνθρωποι δεν προσπαθούν να αποφύγουν την εξαφάνιση του είδους τους; Διότι «η φυσική δομή του ανθρώπου είναι τέτοια, ώστε οι περισσότεροι άνθρωποι απωθούν αυτά τα γεγονότα» (1η και 2η προκειμένη). «Δίχως αμφιβολία η άλογη πίστη αποτελεί κομβικό συστατικό των βιολογικών χαρακτηριστικών του ανθρώπου – και σταθερό τμήμα του ανθρώπινου μηχανισμού αυτοκαταστροφής» (4η προκειμένη).

Συνέπεια της 4ης και 5ης προκειμένης: Ο άνθρωπος είτε δεν συνειδητοποιεί την απειλή που προκύπτει από την αύξηση του πληθυσμού του και από την τεχνολογική πρόοδο, είτε, σε περίπτωση που την συνειδητοποιεί, αυτό δεν τον οδηγεί στην ανάληψη δράσης. Ωστόσο, ένας αριθμός ατόμων του είδους *homo sapiens* έχει υποστεί κάποιες μορφές βιολογική μετάλλαξη· δεν διακρίνεται από άλογη πίστη, αλλά βλέπει καθαρά την πραγματικότητα. Οι άνθρωποι αυτοί είναι προϊόν τυχαίας βιολογικής διεργασίας, η οποία τους κατέστησε μη υποκείμενους στους ανωτέρω νόμους. Κατά συνέπεια:

6. Ο όρος «άνθρωπος» στην 4η προκειμένη αναφέρεται στον κοινό άνθρωπο, στην πλειονότητα των ανθρώπων. Πέραν της πλειονότητας, ωστόσο, υπάρχει ένας μικρός αριθμός ξεχωριστών ανθρώπων, κάποιων «μεταλλαγμένων οραματιστών», οι οποίοι έχουν συνείδηση των ανωτέρω προκειμένων, και έχουν αναλάβει τις δράσεις που αυτές επιβάλλουν.

7. Η όποια μειοψηφία έχει βαρύνοντα ρόλο μόνο εάν έχει την υποστήριξη των πολλών.

8. Μια μειονότητα μπορεί να έχει την αποδοχή των πολλών μόνον χάρη σε κάποιο πραξικόπημα, μέσω του οποίου θα καταλάβει την εξουσία.

9. Η κρατική εξουσία μπορεί να χρησιμοποιηθεί με τέτοιο τρόπο, ώστε να εξαλειφθεί η απειλή εξαφάνισης του ανθρώπινου είδους.

10. Είναι καθήκον του ανθρώπου να αγωνίζεται για την παρεμπόδιση εξαιρετικά κακών εξελίξεων, ακόμη και εάν κάτι τέτοιο θα σήμαινε προσφυγή σε ηθικώς κατακρίτα συμπεριφορά³⁸.

38. Olli Tammilehto, "Linkolan sokeat pisteet", *Suomi* 6-7, 1985, σσ. 8-11 (μετάφραση στην αγγλική από τον συγγραφέα για χρήση στο ανά χειρας άρθρο).

Κριτική

Είναι προφανές πως η συλλογιστική του Linkola αντιμετωπίζει την αβελτηρία που έχει επικρατήσει να αποκαλείται «λήψη του ζητουμένου», τουτέστιν εκλαμβάνει ως δεδομένο αυτό που οφείλει να αποδείξει. Πέραν τούτου, οι κεντρικοί άξονες γύρω από τους οποίους αναπτύσσεται η σκέψη του Φιλανδού στοχαστή δεν συνιστούν εμπειρικές προτάσεις γενικού κύρους. Ορισμένως, η διαπίστωση πως υπάρχει απτός κίνδυνος εξαφάνισης του ανθρώπινου είδους – η μείζων, δηλαδή, προκειμένη – είναι απολύτως φυσικό να αντιμετωπίζεται με κάποια επιφυλακτικότητα, δεδομένου του γεγονότος πως ο ανθρώπινος πληθυσμός αυξάνεται, και πως οι συνθήκες ζωής για τους ανθρώπους σε ολόκληρο τον πλανήτη συνολικά βελτιώνονται. Τα στατιστικά στοιχεία δείχνουν πως το ανθρώπινο είδος μάλλον θάλλει, παρά επαπειλείται.

Η προϊούσα καταστροφή της φύσης, από την άλλη, είναι όντως μια δεδομένη κατάσταση, ωστόσο είναι πάρα πολύ συζητήσιμο το κατά πόσον οφείλεται στην αύξηση του ανθρώπινου πληθυσμού και στην τεχνολογική πρόοδο, όπως θα δούμε και παρακάτω. Εξίσου αστήρικτη φαντάζει η παραδοχή πως αφ' ενός η κατάσταση αυτή οφείλεται σε κάποια βιολογική ιδιαιτερότητα του ανθρώπου, και αφ' ετέρου πως κάποια άτομα του είδους μας, οι περίφημοι «μεταλλαγμένοι οραματιστές», κατόρθωσαν να υπερκεράσουν τους φυσικούς νόμους της εξέλιξης και να διαφοροποιηθούν. Αν μη τι άλλο, οι βιολογικές ιδιαιτερότητες και διαφοροποιήσεις είναι εξακριβώσιμες στο εργαστήριο του γενετιστή βιολόγου, και κανείς από αυτούς μέχρι σήμερα δεν έχει προσκομίσει σχετικά τεκμήρια. Ακόμη εάν όλα τα παραπάνω ισχύουν, ωστόσο, δεν μπορεί παρά να στεκόμαστε με επιφύλαξη αλλά και με έκπληξη ενώπιον της τοποθέτησης του Linkola πως η καταστροφή του είδους *homo sapiens* αποτελεί *εξαιρετικά κακή εξέλιξη*. Πρώτα από όλα διότι ο Linkola είναι σαφές πως δεν αναφέρεται στην καταστροφή αυτή ως *κοινωνικό γεγονός*, αλλά ως *φυσικό*, και είναι προφανές πως στην φύση δεν υπάρχουν εξαιρετικά κακές ή καλές εξελίξεις, οι όποιες δε μεταβολές είναι απλώς *συμβά-*

να³⁹ τα οποία δεν δύνανται να λαμβάνουν αξιολογικές αποχρώσεις, παρά μόνο αναφορικά με τον αξιολογητή, δηλαδή τον άνθρωπο. Με άλλα λόγια, είναι ιδιαίτερος προβληματική η αντίληψη πως, εάν το ανθρώπινο είδος εξαφανισθεί, αυτό θα είναι κακό, και τούτο διότι *δεν θα υπάρχει πηλέον κάποιος για τον οποίον κάτι τέτοιο θα ήταν καλό ή κακό*. Κατά δεύτερον, είναι προφανές πως κάποιος που θεωρεί ότι το ανθρώπινο είδος αποτελεί το καρκίνωμα του πλανήτη και που εύκολα θα πατούσε το κουμπί που θα εξαφάνιζε το είδος μας θυσιάζοντας και τον ίδιο τον εαυτό του, πρέπει να βρίσκεται σε εξαιρετικά δεινή θέση ώστε να αναγκάζεται να χρησιμοποιεί ως μείζονα προκείμενη του συλλογισμού του την διατύπωση πως η εξαφάνιση του ανθρώπινου είδους θα συνιστούσε εξαιρετικά αρνητική εξέλιξη. Αν μη τι άλλο, η επιλογή του αυτή τον καθιστά ανακόλουθο.

Γενικότερα, ο οικολογικός φασισμός του Linkola επωμίζεται τα προβλήματα ιδεολογικής ευστάθειας της γεννιότορος έννοιας, του φασισμού. Το σημαντικότερο πρόβλημά του έγκειται στο γεγονός πως είναι εντελώς αυθαίρετος και, κατά συνέπεια, επιστημονικά αστήρικτος. Η κατ' επίφασιν συνεπειοκρατική αντίληψη, ορισμένως, πως η υιοθέτηση εξαιρετικά επιλήψιμων συμπεριφορών είναι θεμιτή, όταν πρόκειται να αποτραπούν εξαιρετικά αρνητικές καταστάσεις, συνιστά *αντίφαση εν τοις όροις*. Και τούτο διότι μια ορισμένη συμπεριφορά είτε θα αποτελεί μονόδρομο, είτε θα διαθέτει αντίστοιχες εναλλακτικές. Εάν, όμως, αποτελεί μονόδρομο, τότε δεν μπορεί να είναι εξαιρετικά επιλήψιμη, αφού είναι υποχρεωτική. Για να λάβει θετικό ή αρνητικό ηθικό πρόσημο, πρέπει η συμπεριφορά αυτή να αποτελεί ελεύθερη επιλογή του δρώντος ηθικού προσώπου. Για να συμβαίνει κάτι τέτοιο, το ηθικό πρόσωπο θα πρέπει να την έχει επιλέξει ανάμεσα από άλλες προσφερόμενες. Εάν, ωστόσο, δεν προσφέρονται άλλες επιλογές, το ηθικό πρόσωπο κατευθύνεται νομοτελειακά στην μόνη υπάρχουσα. Όπου, όμως, υπάρχει νομοτέλεια, εξ ορισμού δεν υπάρχει χώρος για ηθική αξιολόγηση. Από την στιγμή, ωστόσο, που ο ίδιος ο Linkola κάνει λόγο για εξαιρετικά επιλήψιμες ηθικές συμπεριφορές, αποδέχεται – είτε το αντιλαμβάνεται

39. Για την διάκριση του συμβάντος από την πράξη και το γεγονός βλ. Θεοδόση Πελεγγρίνη, *Άνθρωποι, ζώα, μηχανές*, Καρδαμίτσα, Αθήνα 1987, σσ. 13-14.

είτε όχι – πως οι εν λόγω συμπεριφορές δεν αποτελούν μονόδρομο. Άρα ο τελικός του αφορισμός δεν διαθέτει κανένα νόημα ως αυταπόδεικτη ηθική πρόταση, όπως ο Linkola επιδιώκει να τον παρουσιάσει: αποτελεί έκφραση προσωπικής πίστης και, ως εκ τούτου, διαθέτει το ίδιο κύρος με οποιαδήποτε άλλη προσωπική ηθική τοποθέτηση. Είναι, με άλλα λόγια, μια *καθοδηγητική πρόταση*, με βάση την οποία το ίδιο το ηθικό πρόσωπο διαμορφώνει την ηθική του στάση απέναντι σε πράγματα και καταστάσεις, και την οποία σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να επιβάλλει ως γενική ηθική κανονιστική αρχή.

Η αντίληψη πως ο άνθρωπος οφείλει να απαρνηθεί την τεχνολογία, είναι εξίσου αυθαίρετη. Η έννοια του όρου «τεχνολογία», εν πρώτοις, χρήζει αποσαφηνίσεως και αποκαθάρσεως. Και τούτο διότι τεχνολογία συνιστά οποιοδήποτε εργαλείο χρησιμοποιεί ο άνθρωπος αντί των άκρων του σώματός του. Τεχνολογία είναι τόσο το ξύλινο ακόντιο με την πέτρινη αιχμή του *Homo neanderthalensis*, όσο και ο πυρήνας τήξεως ενός σύγχρονου πυρηνικού αντιδραστήρα. Άρα, δεν είναι η τεχνολογία γενικώς, αλλά οι *σύγχρονες εκφάνσεις της* που οφείλει να απαρνηθεί ο άνθρωπος. Και πάλι, όχι όλες, αλλά ορισμένες εξ αυτών. Το ανεμοπλάνο, ας πούμε, παρότι αποτελεί τεχνολογικό επίτευγμα, δεν έχει κανένα περιβαλλοντικό αποτύπωμα. Είναι προφανές πως η τεχνολογία εξ ορισμού δεν μπορεί παρά να χρησιμοποιεί το περιβάλλον, αλλά αυτό δεν σημαίνει πως κάθε τεχνολογία ως εκ της φύσης της βλάπτει τον φυσικό κόσμο, ούτε πως, εάν κάτι τέτοιο συμβαίνει, είναι αδύνατον να πάψει να συμβαίνει χωρίς να εγκαταλειφθεί η τεχνολογική πρόοδος. Αντιθέτως, η εμμονή σε αυτήν μπορεί να απαλλάξει τον φυσικό κόσμο από την επιβάρυνση, διατηρώντας παράλληλα τις κατακτήσεις του ανθρώπου σε σχέση με την ποιότητα της ζωής του. Η πρόοδος στην πράσινη τεχνολογία με την χρήση ανεμογεννητριών, ή η δημιουργία σύγχρονων πυρηνικών εργοστασίων που παράγουν ελάχιστα και εντελώς ανακυκλούμενα απόβλητα, το καταδεικνύει περήτρανα. Η τεχνολογική πρόοδος δεν είναι υποχρεωτικό να διακοπεί: μπορεί, επίσης, πάντα να ανακατευθυνθεί.

Η αντίληψη, επιπλέον, πως οι μειοψηφίες μπορούν να μεταβάλλουν την κείμενη κατάσταση μόνο μέσω πραξικοπηματικής κατάληψης της

εξουσίας, είναι ιστορικά διάτρητη. Πρώτα από όλα διότι η ίδια η κατοχή και νομή της εξουσίας δεν εγγυάται την επιτυχημένη και διαρκή παρέμβαση στα τεκταινόμενα, όπως αποδεικνύει η πορεία όλων των απολυταρχικών καθεστώτων, τα οποία απέλασαν απόλυτης εξουσίας επί των υπηκόων τους. Δεν χρειάζεται καν να φυλλομετρήσουμε τα ιστορικά μας βιβλία για να θυμηθούμε την περίπτωση της Ανατολικής Γερμανίας του Honecker, η οποία κατέρρευσε εν μια νυκτί παρά το γεγονός πως είχε τον ύψιστο δυνατό έλεγχο επί των πολιτών της. Πέραν τούτου, στο πλαίσιο της δημοκρατίας οι αποφασισμένες μειοψηφίες συνήθως αποδεικνύονται αποτελεσματικότερες από την αδρανή πλειοψηφία. Το γεγονός πως σε μια σύγχρονη δυτική χώρα – όπως η Ελλάδα, επί παραδείγματι, αλλά και άλλες – μια απειροελάχιστη αλλά δυναμική μειοψηφία – όπως, ας πούμε, μια συνδικαλιστική οργάνωση – μπορεί υπερβαίνοντας τον νόμο να επιβάλλει τις θελήσεις της, οι οποίες πολλές φορές αντιστρατεύονται αυτές της πλειονότητας των πολιτών, το αποδεικνύει περίτρανα. Για να επέλθει η οικολογική ισορροπία δεν είναι απαραίτητη μια πράσινη δικτατορία· η παιδεία και η ευαισθητοποίηση της κοινωνίας των πολιτών μπορεί να είναι πολύ αποτελεσματικότερα όπλα προς την κατεύθυνση αυτήν. Ούτως ή άλλως, η αναζήτηση των ολίγων πεφωτισμένων που γνωρίζουν τα βέλτιστα συμφέροντά μας καλύτερα από εμάς τους ίδιους και μας τα επιβάλλουν, πέραν του τρόμου που προκαλεί σε κάθε ευαίσθητο άνθρωπο που γνωρίζει ιστορία, παραπέμπει σε έναν ιδιότυπο αριστοκρατικό μεσσιανισμό και, τέλος πάντων, σαφώς υπολείπεται ποιοτικώς και ηθικώς της δημιουργίας *πολιτών πεφωτισμένων ελεύθερων πολιτών*.

Σε ό,τι, τέλος, αφορά στην προβολή του υπερπληθυσμού ως της βασικής αιτίας της προϊούσας περιβαλλοντικής καταστροφής, η θέση αυτή του Linkola είναι εξίσου εικολογική με τις προαναφερθείσες. Ο Paul Ehrlich, ορισμένως, μιλούσε περί πληθυσμιακής βόμβας το 1968, όταν ο παγκόσμιος πληθυσμός αριθμούσε μόλις 3,5 δισεκατομμύρια ανθρώπους⁴⁰. Στις μέρες μας, που ο αριθμός αυτός έχει αισίως ανέλθει στα 6,8 δισεκατομμύρια, καμία βόμβα δεν έχει εκραγεί. Σίγουρα υπάρχει μια οροφή στον ανθρώπινο πληθυσμό που ο πλανήτης

40. Βλ. Paul R. Ehrlich, *The Population Bomb*, Buccaneer Books, 1995.

μπορεί να φιλοξενήσει, αλλά ποια είναι αυτή; Τα 7 δισεκατομμύρια; Τα 11; Μόνο εκασιές μπορούμε να κάνουμε, εάν, βεβαίως, δεν ανήκουμε σε εκείνους τους μεταλλαγμένους οραματιστές, τους οποίους ο Linkola επικαλείται. Εκτός αυτών, τα εκφυλιστικά συμπτώματα που όντως παρατηρούνται στο περιβάλλον, όπως η αποψίλωση των δασών και η υπ' ευθύνη του ανθρώπου διάβρωση του εδάφους, ελάχιστα φαίνεται πως οφείλονται στον υποτιθέμενο υπερπληθυσμό. Πολύ ευκολότερα θα μπορούσαν να αποδοθούν σε αίτια οικονομικά και πολιτικά: η ερημοποίηση της ζώνης Σαχέλ, επί παραδείγματι, που χωρίζει την Σαχάρα από τις σαβάνες του Νότου, οφείλεται στην κακή επιλογή καλλιεργειών, ενώ ο Αμαζόνιος είναι προφανές πως δεν αποψιλώνεται με ταχύτατους ρυθμούς προς χάριν των ολιγάριθμων και ολιγομελών φυλών που τον κατοικούν, αλλά προς όφελος των κατοίκων του βορείου ημισφαιρίου, το οποίο, ωστόσο, μαστίζεται από υπογεννητικότητα, και ο πληθυσμός του είτε διατηρείται σταθερός, είτε φθίνει.

Η μεγαλύτερη αστοχία του οικοφασισμού, ωστόσο, είναι πως, παρότι ισχυρίζεται ότι αποσκοπεί στην όρθωση μιας ευσταθούς περιβαλλοντικής ηθικής, λησμονεί τόσο την ουσία, όσο και την αποστολή της ηθικής: Η ηθική δεν είναι παρά μια σύμβαση, στην οποία τα ηθικά πρόσωπα προσχωρούν ελεύθερα με σκοπό να προωθήσουν τα βέλτιστα συμφέροντά τους. Η ηθική δεν μπορεί παρά ως απώτερο, έσχατο και ακροτελεύτιο στόχο της να έχει την προαγωγή της ποιότητας της ζωής του ανθρώπου, την δημιουργία ενός περιβάλλοντος *εντός του οποίου να αξίζει να ζει κανείς*⁴¹. Μια ηθική που προάγει την υποβάθμιση ή την καταστροφή της ανθρώπινης ζωής χάριν αποκλειστικώς των υπολοίπων όντων, *δεν είναι ανθρώπινη ηθική*. Θα μπορούσε, ενδεχομένως, να είναι η ηθική του λιονταριού που παραμονεύει το θήραμά του στην πεδιάδα, ή η ηθική που μπορεί να κρύβεται στο βουπίτι της τρικυμισμένης θάλασσας και στους ψιθύρους του σκοτεινού δάσους. Ας την αφήσουμε στους ποιητές, λοιπόν, όσο διάπυρος και εάν είναι ο ζήλος μας, όσο αγαθές και εάν είναι οι προθέσεις μας. Άλλωστε, όπως

41. Philip Abbott, "Philosophers and the Abortion Question", *Political Theory* 6 (3), 1978, σ. 327.

προσφυώς παρατήρησε ο Samuel Johnson, ο δρόμος για την κόλαση είναι στρωμένος με αγαθές προθέσεις. Προφανές διόλου δεν είχε στον νου του αυτό που σήμερα αποκαλείται «οικολογικός φασισμός», ούτε, πολύ περισσότερο, την ιδιαίτερη περίπτωση του Pentti Linkola. Η φράση του αυτή, ωστόσο, σε τίποτα και σε κανέναν δεν θα μπορούσε να είναι περισσότερο ταιριαστή.

Βιβλιογραφία

1. Abbott Philip, "Philosophers and the Abortion Question", *Political Theory* 6(3), 1978.
2. Adorno Theodore και Max Horkheimer, *Dialectic Of Enlightenment: Philosophical Fragments*, μετ. Edmund Jephcott, Stanford University Press, 2002.
3. Bergmann Klaus, *Agrarromantik und Großstadtfeindschaft*, Meisenheim, 1970.
4. Brennan Andrew, "The Moral Standing of Natural Objects", *Environmental Ethics* 6, 1984.
5. Callicott J. Baird, *In Defense of the Land Ethic: Essays in Environmental Philosophy*, SUNY Press, Albany 1989.
6. Darre Walther R., "Blut und Boden, ein Grundgedanke des Nationalsozialismus", *Odal*, Berlin 1936.
7. Ehrlich Paul R., *The Population Bomb*, Buccaneer Books, 1995.
8. Elliot Robert, *Faking Nature: The Ethics of Environmental Restoration*, Routledge, London 1997.
9. Fichte J. G., *Addresses to the German Nation*, μετ. R. F. Jones και G. H. Turnbull, The Open Court Publishing Company, London – Chicago 1922.
10. Kant Immanuel, *Lectures on Ethics*, Cambridge University Press, Cambridge 2001.
11. Katz Eric, *Nature as Subject*, Rowman and Littlefield, New York 1997.
12. Kratz Peter, *Die Götter des New Age, In Schnittpunkt von "Neuem Denken", Faschismus und Romantik*, Elefant Press Verlag, Berlin 1994.
13. Krügel Rudolf, *Der Begriff des Volksgeistes in Ernst Moritz Arndts Geschichtsanschauung*, Langensalza, 1914.
14. Lehmann Ernst, *Biologischer Wille. Wege und Ziele biologischer Arbeit im neuen Reich*, Munich 1934.
15. Leopold Aldo, *A Sand County Almanac, and Sketches Here and There*, Oxford University Press, New York 1968.
16. Linkola Kaarlo Pentti, *Can Life Prevail? A Radical Approach to the Environmental Crisis*, Integral Tradition Publishing, London 2009.
17. Linkola Kaarlo Pentti, "Humanflood", στο Adam Parfrey (επιμ.), *Apocalypse Culture II*, Feral House, 2000.
18. Linkola Kaarlo Pentti, *Toisinajattelijan päiväkirjasta*, WSOY 1979.
19. List Guido von, *Deutsch-Mythologische Landschaftsbilder*, Armanen Verlag, τ. α'.
20. Milbank Dana, *Wall Street Journal*, 20 Μαΐου 1994.
21. Mosse G. L., "Towards a General Theory of Fascism", στο G. L. Mosse (επιμ.), *International Fascism, New Thoughts and New Approaches*, Sage Publications, London – Beverly Hills 1979.
22. Πελεgrίνης Θεοδόσης, *Άνθρωποι, ζώα, μηχανές*, Καρδαμίτσα, Αθήνα 1987.
23. Πρωτοπαπαδάκης Ευάγγελος, «Μεταξύ Ανθρωποκεντρικής & Οικοκεντρικής ηθικής: Τα δικαιώματα των ζώων», στο *Άνθρωποι – Ζώα – Φύση: Από τον Ανθρωποκεντρισμό στον Οικοβιοκεντρισμό*, εκδόσεις Δειφωρία, Αθήνα 2009.
24. Πρωτοπαπαδάκης Ευάγγελος, *Οικολογική Ηθική*, εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2006.
25. Πρωτοπαπαδάκης Ευάγγελος, *Περιβαλλοντική Ηθική: Ο Άρρε Nes και η Βαθιά Οικολογία*, εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2009.
26. Riehl Heinrich, *Feld und Wald*, J. G. Cotta, Stuttgart 1857.
27. Routley Richard, "Is There a Need for a New, an Environmental, Ethic?", *Proceedings of the XVth World Congress of Philosophy*, Varna 1973.
28. Staudenmaier Peter, «Η Φασιστική Οικολογία: Η 'πράσινη πτέρυγα' του Ναζιστικού Κόμματος και οι ιστορικοί προπάτορές της» στο Peter Staudenmaier και Janet Biehl, *Οικοφασισμός, Μαθήματα από την Γερμανική Εμπειρία*, μετ. Β. Καπετανγιάννης – Βαγγέλης Κούταλης, Ιονάφι, Ιωάννινα 2003.
29. Tammilehto Olli, "Linkolan sokeat pisteet", *Suomi* 6-7, 1985.
30. Veith Gene Edward, Marvin Olasky, *Postmodern times: a Christian guide to contemporary thought and culture*, Good News Publishers, 1994.

Evangelos Protopapadakis

Lecturer of Applied Ethics, National & Kapodistrian University of Athens

Ecofascism: The Case of Kaarlo Pentti Linkola

ABSTRACT: Ecofascism is a contemporary tendency in Environmental Ethics, which stresses the moral priority and preeminence of the ecosphere downgrading, at the same time, the moral value of species and individual existence. Its roots can be traced back to the German Romantic School, the Wagnerian narration of the Nibelungen saga, the works of Fichte and Herder and, finally, the so called *völkisch* movement in Germany. Ecofascism is hostile to technology and industrialization, to urbanization, to democracy and, in general, to human free will, regarding them the main factors for the decay of our species, as well as for the deterioration of the environment. Moreover, ecofascists insist on the urgent need of depopulation, even if this were to be achieved through unethical means, such as wars, banning of procreation etc. The thought of Kaarlo Pentti Linkola, the Finnish environmental *guru* and ethicist, could be put down as an epitome of Ecofascism. Key-words: *ecofascism, anthropocentrism, ecocentrism, environmental crisis, population.*

